

6. Procenko O. Liberalizm: Antologija / O. Procenko, V. Lisovij. – K.: Smoloskyp, 2002. – 1126 s.

7. Rovdo V. Mirovye politicheskie ideologii: klassika i sovremennost' / V. V. Rovdo, V. Ju. Chernov, A. N. Kazakevich; pod obshh. red. V. Ju. Chernova. – Minsk: Tonpik, 2007. – 272 s.

8. Hayek F. Individualism and Economic. – Chicago: The University of Chicago Press, 1958. – 272 p.

9. Madugno R. Murray N. Rothbard Vs. The Philosophers. Unpublished Works on Hayek, Mises, Strauss, and Polanyi / Roberta A. Madugno. – Auburn, Alberta: Ludwig von Mises Institute, 2009. – 168 p.

Kotsiubniak T. A., post-graduate student of the department of philosophy of the Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine, Vinnitsa); teacher of the department of philosophy, bioethics and medical history of the Bogomolets National Medical University (Ukraine, Kyiv), Tanya.kotsiubniak@gmail.com

Model of non-classical liberalism in the philosophical and philosophical doctrine of F. Hayek

The subject of this study has a historical and philosophical significance, due to the need to consider and study the achievements of the Austrian school of liberalism. The Austrian school in the post-Soviet territories was scarcely studied. In Ukraine, only a few scientific works have been published on this topic. From the multifaceted social and philosophical heritage of F. Hayek in Ukraine, only two works have been translated and several scientific studies have been carried out.

The methodological basis of F. Hayek's social and philosophical heritage was the non-classical understanding of freedom and the special nature of social order. F. Hayek, an economics educationist, proposed a new model of political system, which was so necessary in the XX century, during the spread of totalitarian states.

Several methods were chosen for achieving the goal and the task, namely, the textological and hermeneutical methods of research. With these methods, we carefully studied the sources of our study. Of course, the article pays special attention to the philosophical heritage of F. Hayek.

Keywords: freedom, liberalism, coercion, law, values.

* * *

УДК 140+141+316.6

Окорокова В. В.,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського (Україна, Одеса), veraok888@ukr.net

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ФІЛОСОФІЇ П. БЕРГЕРА ТА Т. ЛУКМАНА

Стаття присвячена дослідженню питання визначення соціальної реальності в межах конструктивістського підходу, запропонованого німецькими вченими П. Бергером та Т. Лукманом, основні ідеї якого викладені в праці «Конструювання соціальної реальності» (1966 р.). Автор статті звертає увагу на головну специфічну рису соціальної реальності – непереможний зв'язок суб'єктивного та об'єктивного аспектів. Соціальна реальність є взаємодією саме цих двох аспектів, граничне відокремлення яких є неможливим. В зв'язку з цим акцент в роботі ставиться на проголошену вченими ідею, що суспільство як об'єктивна реальність отождоється з екстерналізацією (суспільство як продукт людства) та об'єктивізацією (суспільство є об'єктивна реальність), а суспільство як суб'єктивна реальність – з інтерналізацією (людина – це суспільний продукт).

Ключові слова: екстерналізація, інституціоналізація, легітимізація, об'єктивізація, соціальна реальність, суспільство, реальність, феноменологія.

Проблема соціальної реальності була цілком розглянута філософами-феноменологами, які використовували поняття «соціальна реальність» для позначення цього виду реальності. Значимість даних досліджень є вагомою, тому що саме феноменологи заклали основи дослідження соціальної реальності в зв'язку з діяльністю самої людини, її свідомістю в світлі соціального світу. Слідом за феноменологами

німецькі вчені П. Бергер і Т. Лукман спробували дати філософське обґрунтування процесів соціального буття, безпосередньо звернене до первісного «життєвого світу». У своїй роботі «Соціальне конструювання реальності» (1966 р.) [2] вчені розвинули соціологічну теорію пізнання – соціальний конструктивізм, метою якого є виявлення шляхів, за допомогою яких індивідууми і групи людей беруть участь в соціальній реальності, створеній та осягаємої ними. Досліджуючи основні ідеї даної концепції такі вчені як О. С. Баксанский [1], О. О. Грицанов [3], З. І. Комарова [4], О. Н. Ноговіцин [6], І. А. Терентьев [7], С. С. Тову [8] звертають увагу на те, що викладені ідеї в даній книзі надають феноменологічній соціології дещо іншу спрямованість, оскільки основним предметом дослідження стає знання «реальності повсякденного життя»; від феноменологічного аналізу свідомості вони переходять до аналізу соціальних інститутів, процесів соціалізації та інституціоналізації, які виступають в свою чергу складовими соціальної реальності. Відтак, метою даної роботи є дослідження поняття соціальної реальності в філософії П. Бергера та Т. Лукмана, його співвідношення з категорією реальності, визначити механізм її формування.

П. Бергер і Т. Лукман визначають «реальність» як «якість, властиву феноменам, мати буття, незалежне від нашої волі і бажання», «знання» як «впевненість в тому, що феномени є реальними і мають специфічні характеристики» [2, с. 9]. У контексті теорії цих дослідників реальність безпосередньо залежить від знання. Іншими словами наша реальність складається з того, що ми знаємо, відповідно, якщо ми не володіємо знаннями про що-небудь, значить, воно не входить в рамки нашої реальності. Наприклад, те, що реально для жителя африканського села, не може бути реальним для жителя європейського мегаполісу. Звідси випливає, що для певних соціальних контекстів є відповідні межі реальності і знання, які накопичуються, зберігаються та передаються. Говорячи про реальність, автори, перш за все, мають на увазі світ у повсякденному житті. Саме він є тією реальністю, «яка інтерпретується людьми і має для них суб'єктивну значимість» [2, с. 38]. У цьому визначенні, в рамках теорії соціального конструктивізму, особливо важливі поняття інтерпретації і суб'єктивної значущості, оскільки це ще раз підкреслює тезу про конструювання реальності за допомогою власних, особистісних знань.

Свідомість людини «працює» з об'єктами, вона інтенціональна за своєю суттю. Різні об'єкти належать до різних сфер реальності. Людина усвідомлює світ, що складається з ряду реальностей. Однак є одна, яка представляється впорядкованою і систематизованою – реальність повсякденного життя, вже сконструйована за допомогою різних об'єктів, тобто об'єктивувати. Об'єктивізації, необхідні для «будівництва» реальності, надають мову. Як відзначають філософи, серед безлічі реальностей існує одна, що є реальність par excellence. Це – реальність повсякденного життя. Її привілейоване становище дає їй право називатися вищою реальністю. Напруженість свідомості найбільш висока в повсякденному житті, тобто остання накладається на свідомість найбільш сильно, настійно і глибоко.

Реальність повсякденного життя виявляється вже об'єктивованою. Мова, що використовується

в повсякденному житті, постійно надає необхідні об'єктивації і встановлює порядок, в рамках якого набувають сенсу і значення і ці об'єктивації, і саме повсякденне життя. Реальність повсякденного життя організовується навколо «тут» тіла і «зараз» теперішнього часу. Це «тут–і–тепер» – фокус моєї уваги до реальності повсякденного життя. У тому, як це «тут–і–тепер» дано людині в повсякденному житті, полягає *realissimum* його свідомості. Реальність повсякденного життя, однак, не вичерпується цією безпосередньою присутністю, але охоплює і ті феномени, які не дані «тут–і–тепер». Це означає, що людина сприймає повсякденне життя в залежності від ступеня просторової і тимчасової наближеності або віддаленості [2, с. 18]. Інакше кажучи, «реальність повсякденного життя видається мені як інтерсуб'єктивний світ, який я поділяю з іншими людьми. Саме завдяки інтерсуб'єктивності повсякденне життя різко відрізняється від інших усвідомлюваних мною реальностей» [2, с. 19].

Інтерсуб'єктивність повсякденного життя теж має темпоральний вимір. Просторова структура має соціальний вимір, завдяки тому факту, що зона маніпуляцій однієї людини перетинається із зоною маніпуляцій інших людей. Набагато важливіша тут тимчасова структура. Темпоральність – це властивість, властива свідомості. Потік свідомості завжди впорядкований в часі. Можна розрізнати різні рівні темпоральності, оскільки вона характерна для будь-якого суб'єкта. Кожен індивід відчуває внутрішній плин часу, який заснований на психологічних ритмах організму, хоча і не тотожних йому.

У світі повсякденного життя є свій інтерсуб'єктивний доступний стандартний час. Стандартний час можна зрозуміти як перетин космічного часу і існуючого в суспільстві календаря, заснованого на тимчасових циклах природи і внутрішнього часу. Не існує повної одночасності цих різних рівнів темпоральності, про що свідчить сприйняття очікування. Як мій організм, так і моє товариство накладають на мене і мій внутрішній час певну послідовність подій, що включає і очікування [2, с. 21]. В рамках цього підходу часто стверджують, що реальність повсякденного життя формується «тут–і–тепер». Разом з тим, реальність повсякденного життя інтерсуб'єктивна, оскільки її розділяє не один індивід. Але, в той же час, вона розділена на певні сектори, одні з них сприймаються як звичні, інші – як проблемні. Другі виникають тоді, коли порушується традиційний порядок речей, іншими словами, коли в повсякденній реальності виникає те знання, яке ще не є власним, присвоєним.

Реальність повсякденного життя індивід розділяє з іншими людьми, перебуваючи в постійній взаємодії. Сприйняття інших найкраще постає в ситуації віч–на–віч. Тільки тут суб'єктивність іншого найбільш близька і виявляється частиною реальності повсякденного життя. Зазвичай індивід при сприйнятті іншого користується зразками, які в схематичному вигляді визначають дії останнього і направляють очікування першого. Іншими словами людина користується типізаціями: він сприймає іншого «як тип і взаємодіє з ним в ситуації, яка сама по собі є типовою» [2, с. 56].

Реальність повсякденного життя складається з об'єктивацій, власне, і можлива вона теж завдяки ним. Особливу роль в об'єктивації грають знаки.

Процес позначення або усвідомлення індивідом знаків називається сигніфікацією. Знак завжди вказує на щось: предмет, явище, поняття. Наприклад, зброя може позначати насильство і агресивність. Знаки і знакові системи є об'єктивація, оскільки вони доступні не залежно від будь-яких суб'єктивних станів і установок.

Мова теж має знакову систему, за допомогою якої відбувається об'єктивація реальності. Отже, він має такі можливості по відношенню до реальності: здатний передавати ті повідомлення, які не володіють суб'єктивністю. Індивід може розповідати про те, що сам не переживав; за допомогою мови людина об'єктивує свою власну реальність; мова підпорядковує індивіда. Оскільки той завжди слідує структурам його системи; мова узагальнює досвід кожного окремого індивіда, сприяє появі типізації – деякі словесні знаки стають загальними для всієї групи; мова може з'єднувати відірвані одна від одної реальності (наприклад, якщо інтерпретувати значення сну, лінгвістично інтегруючи його в реальність повсякденного життя); мова вибудовує семантичні поля і смислові зони, в організації яких допомагають словники, синтаксис, граматики. В рамках цих семантичних зон накопичується і зберігається досвід, який складає соціальний запас знання. Він дає людині набори типізації, за допомогою яких та орієнтується в повсякденному житті. Разом з тим він не поділяється в рівній мірі між всіма індивідами. Розглядаючи інституціоналізацію, П. Бергер і Т. Лукман відзначають, що розвиток людини відбувається при безперервній взаємодії з природним середовищем і, звичайно з соціально–культурним порядком. Розвиток людського організму в умовах соціально обумовленої навколишнього середовищу залежить від зв'язку між організмом і людським «я». Такий взаємозв'язок називається ексцентричним: з одного боку, людина є тіло, з іншого – вона сприймає себе як істоту, не рівну своєму тілу, а має його в розпорядженні. У процесі постійної екстерналізації індивід вибудовує соціальний порядок – це повністю людський продукт.

Зі сказаного вище стає зрозуміло, що з одного боку, людина є тіло в тому ж самому сенсі, як це можна сказати про будь-який інший тваринний організм. З іншого боку, людина має тіло. Тобто людина сприймає себе як істоту, що не ідентична своєму тілу, а, навпаки, має це тіло в своєму розпорядженні. Іншими словами, сприйняття людиною самого себе завжди коливається між тим, що вона є тілом і володіє ним, і рівновагу між ними потрібно знову і знову відновлювати. Створення людиною самого себе завжди і неминуче – підприємство соціальне. Люди разом створюють людське навколишнє середовище в усій сукупності її соціо–культурних і психологічних утворень, жодне з яких не можна зрозуміти як продукти біологічної конституції людини, яка, як уже зазначалося, встановлює лише зовнішні межі продуктивної діяльності людини. Подібно до того як людина не може розвиватися як людина в ізоляції, так і людське навколишнє середовище вона не може створювати в ізоляції. Самотнє людське існування – це існування на тваринному рівні (яке людина, безумовно, розділяє з іншими тваринами). Як тільки спостерігаються феномени специфічно людські, ми вступаємо в сферу соціального. Специфічна природа людини і її соціальність переплетені надзвичайно складно. *Homo Sapiens* завжди і в тій же мірі є *Homo Socius* [2, с. 36].

Можна сказати, що властива біологічній природі людського існування, відкритість–світу завжди трансформується (і, по суті, повинна бути трансформована) соціальним порядком в відношенні закритість–світу. Незважаючи на те що ця закритість ніколи не може наблизитися до закритості тваринного існування хоча б тільки тому, що вона створена людиною і має «штучний» характер, проте в більшості випадків вона в змозі забезпечити управління і стабільність здебільшого людської поведінки. П. Бергер і Т. Лукман в результаті задаються питанням: яким чином виникає сам соціальний порядок. Найбільш загальна відповідь на це питання, на їхню думку, така: соціальний порядок – це людський продукт або, точніше, безперервне людське виробництво. Він створюється людиною в процесі постійної екстерналізації. Соціальний порядок у своїх емпіричних проявах не є біологічно даним або тим, що відбувається з будь-яких біологічних даних. Немає потреби додавати, що соціальний порядок не є також даністю людського природного середовища, хоча окремі її риси можуть бути факторами, що визначають ті чи інші характеристики соціального порядку (наприклад, економічні заходи, технологічні пристосування). Соціальний порядок не є частиною «природи речей» і не виникає з «законами природи». Він існує лише як продукт людської діяльності. Жоден інший онтологічний статус йому не можна приписати без того, щоб остаточно не заплутати розуміння його емпіричних проявів. І в своєму генезі (соціальний порядок як результат минулого людської діяльності), і в своєму теперішньому (соціальний порядок існує, тільки оскільки людина продовжує його створювати в своїй діяльності) – це людський продукт [2, с. 37].

Інституалізації передують хабітуалізація, якій піддається будь-яка людська діяльність. Цей термін буквально означає «озвичування» – будь-яка дія повторюється, стаючи зразком. Згодом воно може бути відтворене з найменшими зусиллями. До того ж сприяє скороченню числа можливих варіантів при будь-якому виборі. Володіючи досвідом тієї або іншої дії, суб'єкт вже не ускладнює себе перебором різних способів, кожним з яких дана дія може бути виконано, він діє практично без свідомого контролю [1, с. 39]. Філософи вказують на фундаментальний взаємозв'язок трьох діалектичних моментів соціальної реальності. Кожен з них відповідає істотній характеристиці соціального світу. Суспільство – людський продукт. Суспільство – об'єктивна реальність. Людина – соціальний продукт. Вже має бути ясно, що аналіз соціального світу, який виключає хоча б один з цих трьох моментів, буде неповним і викривляє.

Наступним етапом після інституціоналізації є легітимація, тобто «способи її пояснення і виправдання» [2, с. 43]. Як ми вже побачили, реальність соціального світу набуває свою масивність в процесі передачі її новим поколінням. Однак ця реальність є історичною і успадковується новим поколінням швидше як традиція, ніж як індивідуальна пам'ять. Легітимація відбувається на рівні символічних універсумів – сукупності об'єктивованих значень. Завершує процес реіфікація – придбання інституціоналізованим світом статусу об'єктивної реальності.

Зазначені вище ідеї дозволяють деяким сучасним ученим виділити два аспекти соціальної реальності:

об'єктивний і суб'єктивний [5]. У будь-якому суспільстві вони органічно пов'язані між собою, взаємодіють і взаїмовизначають один одного. Соціальна реальність як певне цілісне утворення не може бути односторонньо зведена ні до об'єктивної, ні до суб'єктивної сторони. Вона являє собою органічну єдність цих двох аспектів. Розглядаючи ці аспекти О. А. Мамонько зазначає, що об'єктивна сторона суспільного життя є матеріалізований, опредмечений результат спільної діяльності людей в суспільстві, включаючи досягнення минулих поколінь, які заклали матеріальний фундамент для подальшого розвитку суспільства. Ця сторона представлена різними продуктами людської діяльності: знаряддями праці, будівлями, транспортними засобами, науково-технічними досягненнями, тобто всієї матеріально-технічною базою суспільства. Друга особливість полягає в тому, що об'єктивно для будь-якої людини існує і інтерсуб'єктивний світ як явище ідеального порядку. Тобто цінності, норми моралі і права, століттями усталені традиції, які спочатку є колективним інтерсуб'єктивності плодом людської свідомості, поступово стають об'єктивними, загальнообов'язковими для всіх елементами суспільної системи, приписами яких повинен дотримуватися кожна людина в суспільстві. Третя особливість, на думку автора, полягає в тому, що соціальна реальність пронизана комунікативними зв'язками, мовним спілкуванням. Процеси і явища духовного порядку в суспільному житті становлять суб'єктивну сторону соціальної реальності. До них відносяться різноманітні релігійні, філософські, наукові ідеї та інше. Теоретична, фундаментальна наука представляє собою цілком явище духовного порядку, результат здатності людей до рефлексії та саморефлексії [5].

У суспільстві постійно і безперервно відбувається процес взаємопереходу суб'єктивних явищ в об'єктивні. Різні ідеї і образи науки, релігії, мистецтва, будучи опредмечених, стають явищами об'єктивного характеру, втілюються за допомогою людської діяльності в реальній дійсності. З цього природно випливає висновок, що в суспільстві не можна абсолютно розмежовувати явища об'єктивного і суб'єктивного порядку. В рамках соціальної реальності вони співіснують один з одним і взаємно переплетені.

Таким чином, проведений аналіз соціальної реальності в межах конструктивістського підходу П. Бергера та Т. Лукмана дозволяє зробити наступні висновки. Насамперед слід відмітити, що соціальна реальність створюється шляхом спільної суб'єктивної і об'єктивної безперервної діяльності людей. Тому однією з найважливіших характеристик соціальної реальності виступає її процесуальність. Тобто, соціальна реальність не є якимсь статичне, незмінне і раз і назавжди застигле світу. Навпаки, вона являє собою постійно мінливий, динамічний процес активної людської життєдіяльності. Завдяки людській діяльності соціальна реальність протягом багатьох століть існування суспільства зберігається як певне ціле явище і в той же час постійно змінюється і оновлюється. Це в свою чергу говорить про те, що роль самого поняття «соціальна реальність» полягає в передачі, фіксації саме стану соціальної дійсності. «Соціальна реальність» як поняття покликане відобразити високу швидкість соціальних змін,

навіть процесуальність, плинність, властиву сучасній соціальності, яка не може бути виражена, не може існувати в стійких структурах, інститутах, зв'язках.

Список використаних джерел

1. Баксанский О. Е. Когнитивный образ мира: Прологомены к философии образования / О. Е. Баксанский, Е. Н. Кучер. – М.: Канон+: РООИ «Реабилитация», 2010. – 224 с.
2. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман; [пер. Е. Руткевича]. – М.: Медиум, 1995. – 323 с.
3. Грицанов А. А. Социальная реальность: осмысление основных парадигм / А. А. Грицанов // Вопросы социальной теории. – 2008. – Т.2. – Вып.1 (2). – С.133–147.
4. Комарова З. И. Понятие «социальная реальность» в современном отечественном научном и философском дискурсе / З. И. Комарова // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2012. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-sotsialnaya-realnost-v-sovremennom-otechestvennom-nauchnom-i-filosofskom-diskurse>
5. Мамонько О. А. Категория «социальной реальности»: объективный и субъективный аспекты / О. А. Мамонько // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2012. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-sotsialnoy-realnosti-obektivnyy-i-subektivnyy-aspekty>
6. Ноговицын О. Н. Феноменология повседневности: Теория социального конструирования реальности: Текст лекции / О. Н. Ноговицын; ГУАП. – СПб.: ВПО «Санкт-Петербургский государственный университет аэрокосмического приборостроения», 2006. – 40 с.
7. Терентьев И. А. Проблема социальной реальности в истории социально-философской мысли / И. А. Терентьев. – Режим доступа: teoria-practica.ru/rus/files/arhiv.../2007/.../terentiev.pdf
8. Товуу С. С. Методологические аспекты исследования социальной реальности / С. С. Товуу // Вестник Бурятского государственного университета. Педагогика. Филология. Философия. – 2010. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-aspekty-issledovaniya-sotsialnoy-realnosti>

References

1. Baksanskij O. E. Kognitivnyj obraz mira: Prolegomeny k filosofii obrazovaniya / O. E. Baksanskij, E. N. Kucher. – M.: Kanon+: ROOI «Reabilitacija», 2010. – 224 s.
2. Berger P. Social'noe konstruirovanie real'nosti. Traktat po sociologii znaniya / P. Berger, T. Lukman; [per. E. Rutkevicha]. – M.: Medium, 1995. – 323 s.
3. Gricanov A. A. Social'naja real'nost': osmyslenie osnovnyh paradig / A. A. Gricanov // Voprosy social'noj teorii. – 2008. – T.2. – Вып.1 (2). – S.133–147.
4. Komarova Z. I. Ponjatije «social'naja real'nost'» v sovremennom otechestvennom nauchnom i filosofskom diskurse / Z. I. Komarova // Uchenye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Gumanitarnye i social'nye nauki. – 2012. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-sotsialnaya-realnost-v-sovremennom-otechestvennom-nauchnom-i-filosofskom-diskurse>
5. Mamon'ko O. A. Kategorija «social'noj real'nosti»: ob#ektivnyj i sub#ektivnyj aspekty / O. A. Mamon'ko // Uchenye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Gumanitarnye i social'nye nauki. – 2012. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-sotsialnoy-realnosti-obektivnyy-i-subektivnyy-aspekty>
6. Nogovicyn O. N. Fenomenologija povsednevnosti: Teorija social'nogo konstruirovaniya real'nosti: Tekst lekcii / O. N. Nogovicyn; GUAP. – SPb.: VPO «Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet ajerokosmicheskogo priborostroenija», 2006. – 40 s.
7. Terent'ev I. A. Problema social'noj real'nosti v istorii social'no-filosofskoj mysli / I. A. Terent'ev. – Rezhim dostupa: teoria-practica.ru/rus/files/arhiv.../2007/.../terentiev.pdf
8. Tovuu S. S. Metodologicheskie aspekty issledovaniya social'noj real'nosti / S. S. Tovuu // Vestnik Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta. Pedagogika. Filologija. Filosofija. – 2010. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-aspekty-issledovaniya-sotsialnoy-realnosti>

Okorokova V. V., PhD, Associate Professor, Chair of World History and Methodology of Science, South Ukrainian National Pedagogical University (Ukraine, Odessa), veraok888@ukr.net

The concept of social reality in philosophy P. Berger and T. Lukman

The article is devoted to the study of the question of the definition of social reality within the framework of the constructivist approach proposed by the German scholars P. Berger and T. Lukman, whose main ideas are set out in the work «The construction of social reality» (1966). The author of the article draws attention to the main specific feature of social reality – the invincible connection of the subjective and objective aspects. Social reality is the interaction of these two aspects, the marginal separation of which is impossible. In this connection, the emphasis in the work is placed on the idea of the scientists proclaimed that society as an objective reality is identified with externalization (society as a product of mankind) and objectification (society is an objective reality), and society as subjective reality – with internalization (man is a social product).

Keywords: externalization, institutionalization, legitimation, objectification, social reality, society, reality, phenomenology.

* * *

УДК 1(091)

Соболевський Я. А.,

кандидат філософських наук, асистент кафедри історії філософії, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), yasobolevsky@gmail.com

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЛЮДСЬКОГО ІСНУВАННЯ В ФІЛОСОФСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ ГЕНРІ ДЕВІДА ТОРО

Досліджуються філософські погляди відомого представника американського трансценденталізму Генрі Девіда Торо щодо проблеми сенсу людського існування. Розкриваються особливості інтелектуальної біографії мислителя, основні події та люди, що мали той чи інший вплив на формування філософського світогляду американського письменника. Досліджується філософський експеримент усамітнення, як спроба радикального осмислення ролі та місця людини у світі, на лоні природи, вдалі від цивілізації. Основний вплив на філософські погляди Г. Д. Торо здійснили німецькі ідеалісти, англійські письменники, далекохідна філософія та ідеї відомого трансцендентального клубу в Америці у XIX ст. Відчуття наперед визначеного життя, сенс якого полягає лише в роботі для підтримання життя, видавався філософу несправедливим. Звичайна людина є чимось на кшталт машини, яка працює і не може дозволити собі бути людиною. Пошук сенсу життя схожий нестільки на отримання відповіді, скільки на вічне запитування.

Ключові слова: американська філософія, американський трансценденталізм, Генрі Девід Торо, сенс людського існування.

Відомий американський письменник натураліст Генрі Девід Торо (*Henry David Thoreau*, 1817–1862 рр.) був громадським діячем, прихильником аболіціонізму та видатним представником американського трансценденталізму. Він відомий перш за все книгою «Волден, або життя у лісі» («*Walden; or, Life in the Woods*», 1854 р.), в якій поділився роздумами про просте життя на природі, та завдяки есе «Громадянська непокор» («*Civil Disobedience*», 1849 р.), у якому підтримав непокору державі, яка веде несправедливу політику. Спадок мислителя сягає понад 20 томів текстів, статей та віршів, у яких переплітаються літературний стиль та філософська аргументація. Його погляди на природу як на місце та мету людського існування пронизані особистим досвідом, поєднанням символічних смислів у поетичній формі зі знанням історії, риторики та філософії. Подорожуючи річками Нової Англії, Г. Д. Торо багато міркував про життя, про цивілізацію, про місце людини в світі. «Цивілізація покращила наші будинки» – зазначає філософ: «але не покращила людей» [8, р. 37]. Його міркування та особистий